

ΠΕΡΙ ΣΥΝΟΧΗΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΛΛΟ

ΤΟ ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ: ΜΥΘΟΣ Ή ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ;

**Ἡ παράδοση ξεκινάει ἀπό τὰ χρόνια τῆς Ρωμανίας
Τά κρυφά σχολειά λειτουργοῦσαν ὅπου οἱ συνθῆκες ἦταν ἀντίξοες
Ἐγκυρες μαρτυρίες μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση**

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μακραίωνης δουλείας στοὺς Ὀθωμανοὺς, τὸ Γένος μας ἀντιστάθηκε καὶ ἐπιβίωσε ἐπειδὴ στηρίχθηκε στὴν Ἐκκλησία του, στὴν Ὀρθόδοξη πίστη, στὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Ἀναγέννηση, στὸν κοινοτικό θεσμό, στὴν ἀγωνιστικότη-
τα τῶν κλεφταρματολῶν καὶ στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία πού ἔδωσε τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση καὶ γιὰ τὰ εἰρη-
νικά καὶ γιὰ τὰ πολεμικά ἔργα. Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μὲ πνευματικὸ κέντρο τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξε ἡ

μητέρα, ἡ τροφός, ἡ προστάτης ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Βαλκανικῆς, τῆ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ γενικότερα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς καὶ φρόντισε γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἔθνικὴ σωτηρία τοῦ Ἑλληνι-
σμοῦ. Βασικὸ μέλημά τῆς ὑπῆρξε, ἡ Παιδεία τοῦ Γένους. Ἄλλοτε ἡ ἐκπαι-
δευτικὴ δραστηριότητα τῆς Ἐκκλη-
σίας μας γινόταν φανερά καὶ ἄλλοτε οἱ συνθῆκες ἐπέβαλλαν νά γίνεται κρυφά. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ παρά-
δοση τοῦ «Κρυφοῦ Σχολειοῦ».

**Ἡ Ἐκκλησία μιλάει στὰ παιδιὰ τῆς
μέ τῆ γλῶσσα τῆς Εὐθύνης,
τῆς Ἀλήθειας καὶ τῆς Ἀγάπης.**

ΜΑΡΤΙΟΣ
1999

22

Ἀπό τὰ χρόνια τῆς Ρωμανίας

Ἡ ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν στά μοναστήρια ἢ στοὺς νάρθηκες τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι μιὰ προσφορά τῆς Ἐκκλησίας πού ξεκίνησε στά χρόνια τῆς Ρωμανίας, τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Καί συνεχίσθηκε ἐπί Τουρκοκρατίας. Ὅρισμένοι διανοητές καί ἱστορικοί ἐρευνητές ἔρχονται σήμερὰ νά ἀμφισβητήσουν τὴν ὑπαρξὴ Κρυφῶν Σχολειῶν. Ἄλλοι διότι θέλουν νά παρουσιάσουν τοὺς Ὀθωμανοὺς Τούρκους ὡς φιλικούς καί ἡπιούς, παραβλέποντας τοὺς ἐξισλαμισμούς, τὸ παιδομάζωμα τὸν κεφαλικὸ φόρο καί ἄλλα καταπιεστικὰ μέτρα εἰς θάρος τῶν Ρωμιῶν. Καί ἄλλοι διότι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νομίζουν ὅτι θά μειώσουν τὸν ἱστορικό ρόλο πού ἔπαιξε ἡ Ἐκκλησία μας στὴ διατήρηση τῆς ἐθνικῆς φλόγας, τῆς συνειδήσεως, τῆς γλώσσας, ὄλων αὐτῶν τῶν στοιχείων πού κράτησαν ζωντανό τὸν Ἑλληνισμό.

Ἰσχυρίζονται οἱ ἀρνητές καί ἀμφισβητίες τοῦ Κρυφοῦ Σχολειοῦ, ὅτι δέν χρειάσθηκε ποτέ νά γίνετα κρυφὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἡ ἐκπαίδευση τῶν Ἑλληνοπαίδων, διότι οἱ κατακτητές ἐπέτρεπαν τὴν δημόσια λειτουργία σχολειῶν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ Τούρκοι ἄρχισαν νά γίνοντα πιὸ ἀνεκτικοὶ μετὰ τὸ 1650 καί ἰδιαίτερος κατὰ τὸν 18ο καί 19ο αἰῶνα. Τότε εὐδοκίμοῦν πολλά φανερά Σχολεῖα σέ ὅλα τὰ μέρη, ὅπου ζοῦν Ἕλληνες καί σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια πάλι πρωτεύοντα ρόλο διαδραματίζουν τὰ Μοναστήρια καί οἱ κληρικοί. Ὅμως ἀπὸ τὴν Ἀλωση τῆς Κωνσταντινουπό-

λεως ὡς τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα πέρασε τὸ Γένος μας μιὰ πολὺ σκοτεινὴ καί δύσκολη περίοδο τυραννίας καί ἀπαγορεύσεων. Αὐτοὶ οἱ δύο πρώτοι αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας ἀνάγκασαν τοὺς προγόνους μας νά στέλνουν κρυφὰ τὰ παιδιά τους σέ Ναοὺς καί Μοναστήρια, κυρίως μετὰ τὴν δύση τοῦ ἡλίου γιὰ νά μάθουν τὰ πρῶτα γράμματα, τὰ «κολυβογράμματα» μὲ βοηθήματα τὸ Ψαλτήρι καί τὴν Ὀκτώηχο.

Σέ δύσκολες περιστάσεις

Ἀλλὰ καί ὅταν σέ ὀρισμένα μέρη ὁ τοπικὸς Ὀθωμανὸς ἡγεμόνας φαινόταν ἀνεκτικὸς (πολλές φορές βοηθοῦσαν σ' αὐτὸ καί τὰ χρηματικὰ δῶρα — μπαξίσια — τῶν Ἑλλήνων) καί ἐπέτρεπε τὴ λειτουργία σχολειῶν, σέ καποιες ἄλλες περιοχές ὁ ἀντίστοιχος τοπικὸς διοικητὴς εἶχε διαφορετικὴ πολιτικὴ. Ἡ τουρκοκρατία δέν ὑπῆρξε ἐνιαία καί ὁμοίμορφη στὸν χῶρο καί στὸν χρόνο. Ἀναφέρουμε χαρακτηριστικὰ ὅτι τὸν 18ο αἰῶνα, ὅταν πλέον σέ πολλές ἑλληνικὲς πόλεις λειτουργοῦσαν δημόσια σχολεῖα, στὸ Κάιρο τῆς Αἰγύπτου ὁ τοπικὸς Ὀθωμανὸς διοικητὴς ἔκοψε τίς γλώσσες χιλιάδων Ἑλλήνων, ἐπειδὴ ἐπέμεναν νά μιλοῦν ἑλληνικά. Σέ τέτοιες δύσκολες στιγμὲς χρειάσθηκε ἡ λειτουργία τῶν «Κρυφῶν Σχολειῶν».

Ὑπάρχει ὁμως καί μιὰ ἄλλα μορφή Κρυφοῦ Σχολειοῦ. Ὁ Γάλλος περιηγητὴς Ρενέ Πυῶ μᾶς διηγεῖται ὅτι στὴν Β. Ἡπειρο κί ὅταν ἀκομῆ οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπέτρεπαν τὴν λειτουργία ἐκπαιδευτηρίων γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα,

στά σχολεία αυτά δέν διδάσκονταν μαθήματα ιστορίας και έθνικης αυτογνωσίας του Έλληνισμού. Δημιουργήθηκαν, λοιπόν, κρυφά μαθήματα για νά μαθαίνουν τά έλληνόπουλα τήν ιστορία τους και νά προετοιμάζονται για τήν έθνική αποκατάσταση, σύμφωνα μέ τήν μαρτυρία του Γάλλου περιηγητή.

Παρατηρούμε ότι τό Κρυφό Σχολειό λειτούργησε μέ τή βοήθεια Μοναστηριών και κληρικών είτε στους δύο πρώτους σκοτεινούς αιώνες τής Τουρκοκρατίας, όταν δέν υπήρχαν φανερά Σχολεία, είτε όταν ό τοπικός Όθωμανός διοικητής, ακόμη και στόν 18ο και 19ο αιώνα, έδειχνε έντονα καταπιεστική συμπεριφορά, είτε παράλληλα μέ τά φανερά σχολεία μέ ιδιαίτερο στόχο τήν διδασκαλία τής ιστορίας μας και τήν καλλιέργεια έθνικού φρονήματος.

Έγκυρες μαρτυρίες μετά τήν απελευθέρωση

Κατά τήν διάρκεια τής Τουρκοκρατίας δέν υπήρξαν γραπτές αναφορές στό Κρυφό Σχολειό, ακριβώς έπειδή έπρεπε νά μένει κρυφό και νά μήν προδοθεί. Άμέσως μετά τήν απελευθέρωση του πρώτου μικρού έλληνικού κράτους (1830 και έξης) άρχισαν νά καταγράφονται οί μαρτυρίες είτε από Έλληνες λογίους, όπως ό Νικόλαος Δραγούμης, είτε από ξένους διπλωμάτες, όπως ό Άμερικανός Πρόξενος στην Άθήνα Κάρλος Τάκερμαν. Αυτές τίς μαρτυρίες καθώς και τόν γνωστό πίνακα του Νικολάου Γύζη μέ θέμα τό Κρυφό Σχολειό, όρισμένοι σύγχρονοι μας μελετητές προσπαθούν νά

διαγράψουν μέ μία μονοκονδυλιά λέγοντας ότι όλοι αυτοί έπесαν θύματα ενός μύθου, τόν όποιο δήθεν καλλιέργησε ή Έκκλησία. Βεβαίως ή Έκκλησία δέν είχε ανάγκη νά καλλιεργήσει μύθους για τήν έθνική προσφορά της, διότι μιλούν τά γεγονότα και μάς λέγουν ότι 10 Πατριάρχες, 100 Έπίσκοποι και άναρίθμητοι άπλοί κληρικοί και μοναχοί θανατώθηκαν από τους Τούρκους και πότισαν μέ τό αίμα τους τό δένδρο τής Έλευθερίας. Όμως τους άρνητές του Κρυφου Σχολειου τους αποστομώνουν οί δεκάδες, οί εκατοντάδες τών τοπωνυμίων άπανταχού του Έλληνισμού πού άποδεικνύουν πόσο ριζωμένη στην λαϊκή συνείδηση είναι ή ύπαρξη του Κρυφου Σχολειου. Τέτοια τοπωνύμια συνδεμένα μέ τό Κρυφό Σχολειό βρίσκονται στην Δημητσάνα, στην Λακωνία, στην Κορινθία, σε πολλά Κυκλαδονήσια, στην Κρήτη, τά Ίωάννινα και σε πολλά άλλα μέρη. Είναι δυνατόν ό λαός μας νά έβγαλε από τήν φαντασία του τά τοπωνύμια αυτά και μάλιστα σε διαφορετικούς τόπους, απομακρυσμένους τόν έναν από τόν άλλον; "Άς μήν υποτιμούμε τή λαϊκή παράδοση και τήν μνήμη πού μεταδίδεται από γενεά σε γενεά! Τά τοπωνύμια μιλούν μέ τόν τρόπο τους και διαλαλούν τήν ιστορική ύπαρξη του Κρυφου Σχολειου.

Ό μέγας Άγγλος Βυζαντινολόγος του 20ου αιώνα ό Σερ Στηβεν Ράνσιμαν, έγραψε στό βιβλίο του «Η Μεγάλη Έκκλησία εν αιχμαλωσία» ότι στην διάρκεια τής Τουρκοκρατίας ή Έκκλησία κατόρθωσε νά επιβιώσει. Και όσο ή Έκκλησία επιβίωνε, τό Έθνος δέν μπορούσε νά πεθάνει. Μία μόνο πτυχή αυτής τής ζωογόνου

Ὁ περίφημος πίνακας «Τό κρυφό σχολειό» τοῦ μεγάλου Νεοέλληνα ζωγράφου Νικολάου Γύζη. Ἀνήκει στὸν κ. Παράδρομο Ἐμφιετζόγλου.

προσφοράς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸ ἔθνος ὑπῆρξε καὶ τὸ Κρυφό Σχολεῖο. Μιά πιὸ ἀναλυτικὴ παρουσίαση τῶν στοιχείων ποὺ προαναφέραμε μπορεῖτε νὰ βρεῖτε στὴν σχετικὴ ἔκδοση τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας μὲ τίτλο «Τὸ Κρυφό Σχο-

λεῖο – Μῦθος ἢ Πραγματικότητα;», στὸ ὁποῖο παρατίθενται καὶ ἐνδιαφέροντα κείμενα – μαρτυρίες. Σᾶς συνιστοῦμε νὰ διαβάσετε καὶ νὰ διαδώσετε τὴν μελέτη αὐτὴ ποὺ φωτίζει περισσότερο τὴν ἀλήθεια.

Ἀναγινώσκετε τὴν

«ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ»

τὴν 15ήμερη ἔφημερίδα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

**Κυκλοφορεῖ κάθε δεκαπενθήμερο μεταφέροντάς σας
ζωντανό τὸν παλμό τῆς Ὁρθοδοξίας.**

Ἡ «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ» ἐκδίδεται ἐπισημοῦς ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἀνατύπωση γίνεται ἀπὸ τὸν Ἰστορικοῦ Κέντρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἀνατύπωση γίνεται ἀπὸ τὸν Ἰστορικοῦ Κέντρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.